

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21.04.2009, sen. zn. 29 NSČR 3/2009, ECLI:CZ:NS:2009:29.NSCR.3.2009.1

Číslo: 79/2009

Právní věta:

Dlužníkem, „který není podnikatelem“, se ve smyslu ustanovení § 389 odst. 1 insolvenčního zákona rozumí taková fyzická nebo právnická osoba, která není zákonem považována za podnikatele a současně nemá závazky (dluhy) vzešlé z jejího podnikání. To, zda existuje rozumný důvod nepokládat při rozhodování o návrhu na povolení oddlužení nebo při rozhodování o tom, zda se oddlužení schvaluje, za překážku bránící uplatnění institutu oddlužení neuhrazený dluh z dlužníkovy dřívějšího podnikání, insolvenční soud uváží vždy především s přihlédnutím k: 1) době vzniku konkrétního dlužníkovy závazku (dluhu) z podnikání, 2) době ukončení dlužníkovy podnikání, 3) četnosti neuhrazených dlužníkových závazků (dluhů) z podnikání, 4) výši konkrétního dlužníkovy závazku (dluhu) z podnikání v porovnání s celkovou výší všech dlužníkových závazků, 5) tomu, zda věřitel, o jehož pohledávku jde, je srozuměn s tím, že tato pohledávka bude podrobena režimu oddlužení. Dovolání proti usnesení, jímž odvolací soud potvrdil usnesení insolvenčního soudu o odmítnutí návrhu na povolení oddlužení, je přípustné podle § 239 odst. 3 o. s. ř.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 21.04.2009

Spisová značka: 29 NSCR 3/2009

Číslo rozhodnutí: 79

Číslo sešitu: 7

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Úpadek

Předpisy: § 389 odst. 1 IZ

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Usnesením ze dne 16. 4. 2008 K r a j s k ý s o u d v Ostravě zjistil úpadek dlužnice (bod I. výroku), ustanovil insolvenčního správce (bod II. výroku), odmítl návrh dlužnice na povolení oddlužení (bod III. výroku), prohlásil konkurs na majetek dlužnice (bod IV.) a určil, že konkurs bude projednán jako nepatrný (bod V. výroku).

Soud vyšel ze jištění, podle kterých:

1) Dlužnice podnikala (spolu s manželem) od roku 1993 na základě živnostenského oprávnění v

oboru hostinská činnost, nákup a prodej zboží za účelem jeho dalšího prodeje. Postupem let čerpali půjčky od více věřitelů, které se jim nedařilo řádně splácet.

2) V roce 1998 dlužnice přerušila podnikání; u živnostenského úřadu je stále evidována jako fyzická osoba podnikající dle živnostenského zákona.

3) Dlužnice má u svých věřitelů (1/ Finančního úřadu v Opavě, 2/ Heleny Trojkové, 3/ Emilie a Milana Holých, 4/ Miloše Berana) závazky, které jí vznikly v souvislosti s výkonem podnikání.

Na tomto základě pak zdůvodnil odmítnutí návrhu na povolení oddlužení, podaného dlužnicí 4. 4. 2008, tím, že dlužnice nesplňuje podmínky dané ustanovením § 389 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona), ve znění pozdějších předpisů. Při prohlášení konkursu pak vyšel z ustanovení § 396 odst. 1 insolvenčního zákona.

K odvolání dlužnice Vrchní soud v Olomouci usnesením ze dne 30. 6. 2008 potvrdil usnesení soudu prvního stupně v bodech II. až IV. výroku (první výrok) a ve zbývajících částech odvolání odmítl (druhý výrok).

Potvrzení výroku o odmítnutí návrhu na povolení oddlužení zdůvodnil odvolací soud tím, že účelu sledovanému úpravou obsaženou v § 389 odst. 1 insolvenčního zákona odpovídá výklad, podle něž se může oddlužení úspěšně domáhat jen taková fyzická či právnická osoba, která není zákonem považována za podnikatele, a která zároveň nemá závazky (dluhy) vzešlé z podnikání. Z toho dle odvolacího soudu plyne, že řešení úpadku oddlužením je zapovězeno jak dlužníku, na něž se podle norem hmotného práva stále pohlíží jako na podnikatele (srov. např. § 2 odst. 3 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku), a to i kdyby v době podání návrhu na povolení oddlužení již fakticky nepodnikal a ani neměl žádné dluhy z podnikání, tak i dlužníku, který již svou podnikatelskou činnost formálně ukončil (např. tím, že živnostenský úřad na jeho žádost zrušil živnostenské oprávnění postupem dle § 58 odst. 1 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání /živnostenského zákona/). Potud odvolací soud odkázal též na závěry obsažené v usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 3. 2008, č. j. KSPL 29 INS 252/2008, 1 VSPH 3/2008-A-11).

Z uvedeného dle odvolacího soudu vyplývá, že pro možnost povolení oddlužení je významná nejen skutečnost, zda dlužník je evidován jako podnikatel a podnikatelskou činnost fakticky vykonává, ale i skutečnost, zda má závazky vzniklé z dřívější podnikatelské činnosti. Z internetového živnostenského rejstříku (www.rzp.cz) sice je patrné, že živnostenské oprávnění dlužnice zaniklo 24. 4. 2008, ke dni podání návrhu na povolení oddlužení (4. 4. 2008) však dlužnice byla formálně podnikatelkou.

Důležitější ovšem je, že dlužnice měla a nadále má závazky z podnikání. Zákon vylučuje vstup podnikatele do oddlužení, protože však je poměrně snadné formálně ukončit podnikatelskou činnost, bylo by možné obcházet zákon tím, že by podnikatel ukončil provozování živnosti a podal návrh na povolení oddlužení, přestože by měl stále podnikatelské závazky. Protože účelem oddlužení je pouze řešit závazky nepodnikatelů, nikoliv závazky vzešlé z podnikatelské činnosti, je nutné pojem podnikatele vykládat způsobem použitým ve výše citovaném usnesení Vrchního soudu v Praze, se kterým se odvolací soud zcela ztotožňuje.

Jelikož nebyla splněna základní podmínka pro samotné podání návrhu na povolení oddlužení, není nutné zkoumat, zda jsou splněny podmínky pro povolení oddlužení dle § 395 insolvenčního zákona, například zda nezajištění věřitelé při oddlužení obdrží nejméně 30 % svých pohledávek atd.

Dlužnice podala proti usnesení odvolacího soudu dovolání, kterým napadá výrok, jímž odvolací soud potvrdil usnesení soudu prvního stupně ve výroku o odmítnutí návrhu na povolení oddlužení. Dovolání má za přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c), § 238a odst. 1 písm. a) a § 239

odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu), namítajíc, že je dán dovolací důvod uvedený v § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tedy že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci, a požadujíc, aby Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Dovatelka je přesvědčena, že její návrh na povolení oddlužení neměl být odmítnut, usuzujíc, že slovy „dlužník, který není podnikatelem“ (v § 389 odst. 1 insolvenčního zákona) zamýšlel zákonodárce zachytit a ošetřit aktuální statut dlužníka nebo alespoň jeho převažující statut. Poukazuje na to, že po dobu téměř 10 let nevykonávala podnikatelskou činnost a po dobu přerušení podnikání (od roku 1998) se na ni nemá hledět jako na podnikatele. Přetrvávající zápis v živnostenském rejstříku má pouze formální charakter a neodráží skutečný dlužníkův statut (o výmaz dovolatelka žádala 18. 3. 2008 a ten byl proveden k 24. 4. 2008). O obcházení zákona při přerušení podnikání nemůže jít vzhledem k době, kdy se tak stalo.

Nejvyšší soud dovolání zamítl.

Z odůvodnění:

Ustanovení občanského soudního řádu o přípustnosti dovolání jsou pro rozhodnutí vydaná v insolvenčním řízení přiměřeně aplikovatelná dle § 7 odst. 1 insolvenčního zákona.

Proti výroku usnesení, jímž odvolací soud potvrdil usnesení soudu prvního stupně o odmítnutí návrhu na povolení oddlužení, není dovolání přípustné – oproti mínění dovolatelky i odvolacího soudu – podle ustanovení § 238a odst. 1 písm. a) a odst. 2 o. s. ř. (ve spojení s § 237 odst. 1 písm. c/ a odst. 3 o. s. ř.). Není totiž splněna podmínka (jež se klade právě prostřednictvím odkazu na § 237 odst. 1 a 3 o. s. ř., obsaženého v § 238a odst. 2 o. s. ř.), aby potud šlo o usnesení odvolacího soudu, jímž bylo potvrzeno nebo změněno usnesení soudu prvního stupně, kterým bylo rozhodnuto v insolvenčním řízení „ve věci samé“.

Dovolání je nicméně přípustné podle ustanovení § 239 odst. 3 o. s. ř., které v části věty před středníkem určuje, že (s výjimkami popsány v části věty za středníkem, které se věci netýkají) dovolání je též přípustné proti usnesení odvolacího soudu, kterým bylo potvrzeno usnesení soudu prvního stupně o odmítnutí návrhu (žaloby).

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se proto – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelkou, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Na tomto místě Nejvyšší soud podotýká, že ačkoliv dovolatelka „doplnila“ dovolání sepsané jejím advokátem podáními datovanými 14. 2. a 17. 2. 2009, argumentací obsaženou v těchto podáních (jakkoliv z větší části opakující to, co uvádí dovolání sepsané jejím advokátem) se nezabýval a při dalších úvahách k ní nepřihlížel. Dovatelka totiž v rozporu s požadavkem obsaženým v § 241 odst. 4 o. s. ř. tato podání sepsala sama, ačkoliv nemá odpovídající právnické vzdělání. Institut povinného zastoupení dovolatele v dovolacím řízení, tak jak jeho smysl popsal např. též Ústavní soud v usnesení ze dne 14. 9. 2000, sp. zn. [Pl. ÚS 43/2000](#), uveřejněném ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazku 19, ročníku 2000, pod pořadovým číslem 32, takový postup nedovoluje. Dovatelka nemůže v dovolacím řízení těžit z toho, že – přestože jí byl soudem ustanoven advokát – procesní předpis, jímž se má projednání jejího dovolání řídit, porušuje a obrací se na Nejvyšší soud podáními (označovanými jako doplnění dovolání), jež zákonnému požadavku povinného zastoupení dovolatele nevyhovují. Tato podání pak ve lhůtě k dovolání (§ 242 odst. 4 o. s. ř.), jež se s přihlédnutím k chybnému poučení o dovolání v napadeném usnesení prodloužila ze dvou na čtyři měsíce (srov. § 240

odst. 3 o. s. ř.), prostřednictvím ustanoveného advokáta učiněna nebyla.

K argumentům sneseným v dovolání sepsaném dovolatelčiným advokátem uvádí Nejvyšší soud následující:

Podle ustanovení § 389 insolvenčního zákona, dlužník, který není podnikatelem, může insolvenčnímu soudu navrhnout, aby jeho úpadek nebo jeho hrozící úpadek řešil oddlužením (odstavec 1). Jiná osoba než dlužník není oprávněna návrh na oddlužení podat (odstavec 2).

Na tomto místě Nejvyšší soud podotýká – ve shodě s ustálenou rozhodovací praxí Nejvyššího soudu i Ústavního soudu (srov. např. stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 21. 5. 1996, sp. zn. [Pl. ÚS-st.-1/96](#), uveřejněné ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazku 9, ročníku 1997, části I., pod pořadovým číslem 9 nebo důvody rozsudku Nejvyššího soudu uveřejněného pod číslem 106/2008 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) – že při aplikaci právního ustanovení je nutno prvotně vycházet z jeho doslovného znění. Pouze za podmínky jeho nejasnosti a nesrozumitelnosti (umožňující např. více interpretací), jakož i rozporu doslovného znění daného ustanovení s jeho smyslem a účelem, o jejichž jednoznačnosti a výlučnosti není jakákoli pochybnost, lze upřednostnit výklad *e ratione legis* před výkladem jazykovým.

Vládní návrh insolvenčního zákona (projednávaného v Poslanecké Sněmovně jako sněmovní tisk č. 1121) původně počítal s tím, že řešení svého úpadku oddlužením může insolvenčnímu soudu navrhnout nejen „dlužník, který není podnikatelem“, nýbrž také „dlužník – fyzická osoba, která jako podnikatel nemá pracovně právní závazky a nemá více než 20 věřitelů“ (§ 389 odst. 1 vládního návrhu insolvenčního zákona). Tato koncepce však byla v průběhu projednání vládního návrhu insolvenčního zákona v Poslanecké Sněmovně opuštěna ve prospěch řešení, podle kterého může návrh na povolení oddlužení podat pouze dlužník, který podnikatelem není. Jinak řečeno, zákonodárce tímto způsobem zřetelně projevil úmysl nerozšiřovat okruh osob, které mohou žádat o povolení oddlužení, o podnikatele, bez zřetele k tomu, zda příslušná osoba podniká jen ve velmi omezeném rozsahu. Veškeré další úvahy na dané téma by proto měly být s takto projeveným záměrem v souladu.

Z výše uvedeného plyne, že účelu sledovanému úpravou obsaženou v § 389 odst. 1 insolvenčního zákona neodpovídá posuzování podmínky, aby dlužník „nebyl podnikatelem“, jen na základě zjištění, že přestal podnikat (ale má stále dluhy z podnikání).

Svým legislativně technickým vyjádřením je slovní spojení užitě v § 389 odst. 1 insolvenčního zákona protipólem k ustanovení § 316 odst. 2 insolvenčního zákona, vymezujícimu, že „reorganizací lze řešit úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka, který je podnikatelem“, s dodatkem (v části věty za středníkem), že „reorganizace se týká jeho podniku“. Dlužník, který fakticky přestal podnikat, tím o svůj „podnik“ ještě nepřichází (ten pouze jako soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek podnikání ve smyslu § 5 odst. 1 obch. zák. zůstává zakonzervován podle stavu ke dni ukončení podnikatelské činnosti). Nadto platí, že ustanovení § 389 insolvenčního zákona je sice normou procesní, užívá však pojmů, jež jsou definovány normami práva hmotného.

Jde o situaci obdobnou té, která plyne z ustanovení § 9 odst. 3 písm. r) o. s. ř., jež předurčuje krajské soudy, aby rozhodovaly v obchodních věcech jako soudy prvního stupně ve sporech z dalších obchodních závazkových vztahů, včetně sporů o náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení, „mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti“. Při výkladu tohoto procesního ustanovení nemá letitá soudní praxe žádné pochybnosti o tom, že o spor „mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti“ jde i tehdy, není-li sice v době podání příslušné žaloby již podnikatelem žádný z účastníků (jelikož formálně ukončili svou podnikatelskou činnost), ale řeší-li se závazky z jejich vztahu, který vznikl jako obchodní závazkový vztah ve smyslu norem práva hmotného (srov. § 261 odst. 5 obch.

zák.). Přitom nelze pominout, že ustanovení § 7 odst. 1 insolvenčního zákona rovněž vychází z přiměřené aplikace občanského soudního řádu.

Logickým vyústěním uvedeného pak je, že dlužníkem, „který není podnikatelem“, se ve smyslu ustanovení § 389 odst. 1 insolvenčního zákona rozumí taková fyzická nebo právnická osoba, která není zákonem považována za podnikatele a současně nemá závazky (dluhy) vzešlé z jejího podnikání.

Úvahy obsažené v napadeném usnesení je nutné korigovat jen potud, že u fyzických osob, které podnikaly na základě živnostenského oprávnění, není pro závěr, že jde o „podnikatele“, určující jejich zápis v živnostenském rejstříku. Z ustanovení § 2 odst. 2 písm. b) obch. zák. totiž plyne, že za podnikatele se nepokládá (nejde-li o osobu uvedenou v § 2 odst. 2 písm. a/, c/ a d/ obch. zák.) fyzická osoba, která má živnostenské oprávnění, na jehož základě nepodniká.

Výklad předestíraný Nejvyššímu soudu dovolatelkou by ve svém důsledku popřel zákonnou koncepci institutu oddlužení coby způsobu řešení úpadku těch, kdož se v této situaci ocitli v důsledku jiných než podnikatelských aktivit. U fyzických osob, které podnikaly na základě živnostenského oprávnění, by se takovým výkladem přenášelo riziko podnikatelského nezdaru na jejich obchodní partnery a zákazníky (jimž by postupy podle § 389 a násl. insolvenčního zákona mohlo být „vnuceno“ oddlužení bývalého podnikatele).

Jak se podává přímo z citace obsažené v napadeném usnesení, je výklad ustanovení § 389 odst. 1 obch. zák. způsobem, proti němuž brojí dovolání, jednotný v rozhodovací praxi obou odvolacích soudů a též názor sdílí např. též stálá expertní pracovní skupina pro insolvenční právo ustanovená při Ministerstvu spravedlnosti (srov. její výkladové stanovisko č. 2/2008 ze dne 3. 6. 2008, jak je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti).

Nejvyšší soud je si rovněž vědom toho, že striktní uplatňování zákonného požadavku, aby do oddlužení nevstupovali ti, kdož mají dluhy ze svého podnikání, může vést v krajních případech k nepřiměřeně tvrdému dopadu do poměrů toho či onoho dlužníka. Je nicméně přesvědčen, že v takových (a jen v takových) případech je na uvážení insolvenčního soudu (založeném na konkrétních skutkových okolnostech případu) zhodnotit, zda automatickou aplikací zásady, podle které osobou oprávněnou podat návrh na povolení oddlužení není dlužník, který – ač již nepodniká – má stále dluhy ze svého podnikání, by nebyl popřen duch zákona a zda tím ve skutečnosti není upírána možnost pokusit se o oddlužení způsobem předjímaným insolvenčním zákonem osobě, se kterou institut oddlužení v souladu s účelem, pro který byl zákonodárcem zformulován, typově počítá. Takové užití insolvenčního zákona však musí být vždy řádně zdůvodněno a nesmí vykazovat znaky svévole.

To, zda existuje rozumný důvod nepokládat při rozhodování o návrhu na povolení oddlužení nebo při rozhodování o tom, zda se oddlužení schvaluje, za překážku bránící uplatnění institutu oddlužení neuhrazený dluh z dlužníkovy dřívějšího podnikání, insolvenční soud uváží vždy především s přihlédnutím k:

- 1) době vzniku konkrétního dlužníkovy závazku (dluhu) z podnikání,
- 2) době ukončení dlužníkovy podnikání,
- 3) četnosti neuhrazených dlužníkových závazků (dluhů) z podnikání,
- 4) výši konkrétního dlužníkovy závazku (dluhu) z podnikání v porovnání s celkovou výší všech dlužníkových závazků,
- 5) tomu, zda věřitel, o jehož pohledávku jde, je srozuměn s tím, že tato pohledávka bude

podrobena režimu oddlužení (to může vyplynout např. z toho, že věřitel nejpozději při projednání způsobu oddlužení neuplatní výhradu proti schválení oddlužení založenou na argumentu, že jeho pohledávka je dlužníkovým dluhem z podnikání).

V insolvenčním rejstříku lze nalézt rozhodnutí dokládající, že soudní praxe se způsobem naznačeným výše již ubírá (srov. např. důvody usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 16. 7. 2008, č. j. KSBR 24 INS 1506/2008-B-14) a možnost insolvenčního soudu přihlédnout v konkrétní věci k tomu, že dluhy z podnikání jsou nepatrné, výslovně připouští i výše označené výkladové stanovisko č. 2/2008 (jehož závěry Nejvyšší soud sdílí).

Skutkový stav věci, z něž při rozhodování vyšly soudy nižších stupňů, ani obsah insolvenčního spisu jako takového, pak podle Nejvyššího soudu ani s přihlédnutím k výše podanému výkladu neposkytuje důvody, na jejichž základě by bylo možné uzavřít, že dovolatelka je dlužníkem, jehož dluhy z dřívějšího podnikání mohou být coby překážka bránící povolení oddlužení pominuty.

O tom, že dluhy z jeho podnikání dlužníku zásadně brání v řešení úpadku oddlužením, Nejvyšší soud – jak vyloženo výše – pochyb nemá.

Soud prvního stupně tedy nepochybil, jestliže za daného stavu věci návrh dlužnice na povolení oddlužení odmítl jako podaný někým, kdo k tomu nebyl oprávněn (§ 390 odst. 3 insolvenčního zákona) a odvolací soud toto rozhodnutí správně potvrdil.

Dovolatelce se v rovině právního posouzení věci správnost napadeného rozhodnutí zpochybnit nepodařilo, Nejvyšší soud proto dovolání jako neopodstatněné zamítl podle § 243b odst. 2 „části věty před středníkem, o. s. ř.“

Z diskuse při jednání kolegia dne 10. června 2009:

Výsledek hlasování: Rozhodnutí bylo přijato k uveřejnění všemi 37 hlasy pro.